

RECENZJE

Roman Reinfuss — MEBLARSTWO LUDOWE W POLSCE. Z. N. im. Ossolińskich, Wrocław 1977.

Jest to pierwsze w polskiej literaturze etnograficznej tak obszerne i syntetyczne opracowanie dotyczące meblarstwa ludowego. Niedostatek materiałów omawiających wyżej wymienione zagadnienie oraz rozproszenie częściowych i wycinkowych opracowań na temat ludowej twórczości plastycznej stały się przyczyną powstania i ukazania się niniejszej książki.

W celu zapoznania czytelników ze stanem wiedzy o meblarstwie ludowym w Polsce, we wstępie (6 s.) autor krótko omawia ważniejsze źródła, z których korzystał przy pisaniu książki. Są to sprawozdania z badań etnograficznych w różnych regionach Polski, artykuły z prasy codziennej i periodycznej, opracowania książkowe, eksponaty muzealne zgromadzone w wielu muzeach i skansenach oraz niezbyt obfity materiał ikonograficzny. W tekście przytaczane są często tytuły pierwszych opracowań, pochodzących z lat dziewięćdziesiątych XIX w. oraz publikacje zespołów badawczych i instytucji naukowych, które po 1945 r. zajęły się w sposób metodyczny gromadzeniem wiadomości na temat ludowej wytwórczości meblarskiej. Dotyczą one głównie rodzajów mebli, zdobnictwa meblowego, urządzania wnętrza izby wiejskiej oraz przemian zachodzących w ludowej kulturze plastycznej. Obok polskiej literatury autor cytuje również literaturę obcojęzyczną omawiającą meblarstwo ludowe w innych krajach europejskich. Opracowania te mogą być bowiem traktowane jako cenny materiał porównawczy. Autor stwierdza, że badanie przemian polskiego meblarstwa ludowego jest sprawą trudną, ponieważ najstarsze eksponaty pochodzą z XVIII w., a wcześniej można sięgnąć już tylko przy pomocy pisemnych lub

ikonograficznych źródeł historycznych, do których Reinfuss zaleca podchodzić z dużą ostrożnością. W zakończeniu wstępu autor podkreśla, że jego praca nie wyczerpuje tematu, a rozległość zagadnienia zmusza go do wprowadzenia wielu skrótów i kompresji tekstu.

Rozdział I (32 s.) zatytułowany „Dzieje rozwoju urządzenia wiejskiego wnętrza mieszkalnego” wprowadza czytelnika w proces zmian, jakim na przestrzeni kilku ostatnich stuleci uległo urządzenie wnętrza mieszkalnego na polskiej wsi. Autor omawia jednocześnie dwa elementy wnętrza, uzupełniające się i przenikające nawzajem, a mianowicie: meble i sprzęty wykonywane przez człowieka dla zapewnienia sobie wygody w miejscu zamieszkania oraz ozdoby wnętrza, nadające mu bardziej estetyczny wygląd.

Wspominając jedynie o prymitywnym wyposażeniu i najprostszych lekkich sprzętach używanych przez koczowników, autor poświęca więcej miejsca rozważaniom na temat wnętrz mieszkalnych ludności osiadłej, zajmującej się zawodowo rolnictwem. Wymienia po kolei przykłady urządzeń wnętrz: ludności zamieszkującej Biskupin (VII—IV w. p.n.e.), następnie wiejskich mieszkańców terenów państwa polskiego z okresu jego tworzenia się (przełom I i II tysiąclecia) oraz ludności wsi z okresu średniowiecza. Wtedy to właśnie występuje wyraźny podział mebli i sprzętów zaspokajających takie potrzeby człowieka jak: odpoczynek, spożywanie posiłków, przechowywanie odzieży i sprzętów domowych. Dalsze rozważania Reinfussa dotyczą wieków późniejszych, kiedy staje się widoczne zróżnicowanie wyrobów meblarskich w zależności od regionu geograficznego, pozycji ekonomicznej różnych warstw ludności wiejskiej jak również wpływów kulturalnych warstw zamożniejszych (mieszczaństwo, szlach-

ta) i rzemieślników cudzoziemskich. Najbogatsze dane o meblarstwie ludowym pochodzą z czasów nowożytnych i wiążą się z nowymi stosunkami ekonomicznymi, które były przyczyną dalszego rozwarstwienia wsi polskiej i zróżnicowania potrzeb ludności w zakresie wyżywienia, stroju i urządzenia wnętrza mieszkalnego. Posługując się wyczerpującym opisem i szkicami, autor przedstawia zmiany w rozplanowaniu sprzętów w izbie wiejskiej począwszy od układu diagonalnego poprzez diagonalny zanikający i równoległy do współczesnego, z II połowy XX wieku. Wskazuje również przy tym na wzbogacenie form w snycerskim i malarzkim zdobieniu mebli.

Rozdział kończy się ogólnymi rozważaniami na temat zmian, jakie zachodziły na wsi polskiej w początkach naszego stulecia w związku z powszechną urbanizacją obszarów wiejskich, wpływem mody na kształtowanie gustów ludności oraz pojawieniem się na rynku dużej ilości mebli i sprzętów ludowych produkcji przemysłowej. Zdaniem Reinfussa ten właśnie zespół zjawisk kulturowo-gospodarczych doprowadził do zmierzchu wytwórczości mebli ludowych w latach poprzedzających I wojnę światową oraz jej zaniku po II wojnie światowej.

W rozdziale II (17 s.) „Wytwórcy mebli ludowych” autor przedstawia znanych imiennie ludowych stolarzy oraz omawia rozwój i upadek poszczególnych ważniejszych ośrodków wytwarzania mebli ludowych. Reinfuss prezentuje w ujęciu chronologicznym powstawanie warsztatów stolarskich na terenach byłej Kongresówki, b. zaboru austriackiego i częściowo pruskiego. Sięgając do XV w. wykazuje, że już wtedy stolarze ludowi nie stanowili zwartej i jednolitej warstwy, lecz byli podzieleni na szereg konkurencyjnych grup różniących się stopniem opanowania kunsztu stolarskiego, przynależnością do cechów rzemieślniczych i mo-

żliwościami w wytwarzaniu i dystrybucji swych wyrobów. Na przykładzie kilku znanych stolarzy ludowych autor przedstawia drogę zawodową rzemieślników zajmujących się produkcją mebli, począwszy od sposobów zdobywania wiedzy poprzez „terminowanie” u mistrza, założenie własnego warsztatu i wybranie specjalizacji (np. skrzyniarze, kufszarze). Treść tego rozdziału wzbogacają dane o dostawach mebli do odbiorców, o szukaniu pośredników sprzedaży, zdobywaniu nowych klientów, walce z rodzimą i obcą konkurencją, wreszcie o okresowych migracjach stolarzy na sąsiednie tereny.

W rozdziale III (33 s.) „Technika wykonania i zdobienia wyrobów stolarskich” autor omówił różne rodzaje materiałów stosowanych do wyrobu mebli, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków drewna, charakterystycznych dla meblarstwa rozwijającego się w różnych regionach Polski. Następnie za pomocą szkiców i opisu przedstawił typowe narzędzia i oprzyrządowania stolarskie. Przechodząc do szczegółów konstrukcji i wykończenia powierzchni mebli autor scharakteryzował najczęściej spotykane złącza meblowe oraz stosowane w nich łączniki. Druga, obszerniejsza część rozdziału poświęcona jest charakterystyce technologicznej i estetycznej takich technik zdobienia mebli jak: dekoracyjne wycinanie, snycerstwo, intarsjowanie, nakładanie ozdób, wkomponowywanie elementów tocznych oraz malowanie. Autor podał także właściwości najczęściej stosowanych materiałów malarsko-lakierniczych, omówił sposoby ich przygotowania i nanoszenia w kontekście kolorystyki i ornamentyki, występujących w pełnej zgodności z formą i konstrukcją mebli.

Rozdział IV (132 s.) podzielił autor na 11 podrozdziałów, traktujących szczegółowo o różnych rodzajach mebli oraz o sprzętach uzupełniających wyposażenie wnętrza mieszkalnego. Kolejne pod-

rozdziały zostały zatytułowane następująco: 1. Pomosty do spania i łóżka, 2. Ławy, 3. Stołki i krzesła, 4. Stoły, 5. Grzędy, półki, listwy i łyżniki, 6. Skrzynie, kufry i komody, 7. Kredensy i serwantki, 8. Szafy i półszafki, 9. Sprzęty do oświetlania mieszkań, 10. Zegary, 11. Sprzęty dla dzieci.

Stosując wyżej wymieniony układ tematyczny treści autor kierował się takimi kryteriami podziału mebli jak: funkcja, przeznaczenie, konstrukcja, sposób obróbki i wykończenia powierzchni. W każdym z podrozdziałów Reinfuss zapoznaje czytelnika z różnymi rodzajami i odmianami mebli, opisując jednocześnie ich rozwój na przestrzeni wieków, od form samorodnych, poprzez formy prymitywne aż do XX-wiecznych wyrobów o bardzo skomplikowanych kształtach, konstrukcji i wykończeniu zdobniczym. Dla pełniejszego przedstawienia i lepszego zrozumienia procesu rozwojowego mebli ludowych z obecnego obszaru PRL autor omawia również wpływy jakim ulegał on ze strony meblarstwa stylowego, zarówno rodzimego jak obcego.

Tekst w każdym podrozdziale jest bogato ilustrowany rysunkami oraz fotografiami zachowanych do dzisiaj w wiejskich domach lub skansenach autentycznych mebli. W tekście zamieszczone są również mapy przedstawiające obszary występowania niektórych rodzajów mebli, charakterystycznych dla polskiej wytwórczości ludowej.

W „Zakończeniu” Reinfuss usystematyzował wiadomości jakie zostały zgromadzone na temat rozwoju meblarstwa ludowego w Polsce. W krytycznej analizie materiału autor przedstawił analogie i różnice między polskim meblarstwem ludowym a meblarstwem stylowym polskim i obcym. Zostały one poparte wieloma argumentami podbudowanymi czynnikami ekonomicznymi, społecznymi, kulturowymi, historycznymi i geograficznymi.

Książka napisana jest pięknym,

przejrzystym językiem, choć autor nie stara się unikać zwrotów i określeń zaczerpniętych z dialektów i gwar różnych regionów Polski. Strona graficzna książki, wydrukowanej na offsetowym i kredowym papierze jest bardzo bogata i staranna. W tekście opracowanym z dużym nakładem pracy, w oparciu o kilkaset polskich oraz niemieckich, austriackich, szwajcarskich, radzieckich, czechosłowackich, węgierskich, rumuńskich, norweskich, duńskich, szwedzkich, francuskich, hiszpańskich i angielskich źródeł bibliograficznych zamieszczono 4 mapy, 39 tablic poglądowych i niestety tylko 5 ilustracji barwnych. Poza tekstem znalazł się obszerny materiał fotograficzny w postaci 181 zdjęć czarno-białych. Książka Reinfussa zawiera również streszczenie tekstu w języku niemieckim (12 s.), co pozwoli obcokrajowcom na zapoznanie się z jej treścią.

Nieliczne usterki edytorskie, jak np. drobne nieścisłości terminologiczne lub mało czytelna paginacja wewnętrzna, nie umniejszają wcale wartości opracowania. Należy sądzić, że będzie ona źródłem wielu cennych wiadomości dla etnografów, meblarzy, projektantów wnętrz i tych wszystkich czytelników, którym bliska jest kultura i sztuka ludowa.

Andrzej Umgelter

Stanisław Kasprzyk — TURYSTYCZNE ZAGOSPODAROWANIE LASU. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1977, s. 222, ryc. 94, cena 48 zł

Zagadnienie przysposobienia lasów do spełniania funkcji rekreacyjnych nabrało w naszych warunkach poważnego znaczenia. Problem ten w całej Europie stał się przedmiotem badań i dyskusji, pojawiło się dużo prac naukowych, jak również podręczników i poradników zawierających wskazówki, w jaki sposób powinny być przysposobione i zagospodarowane lasy nawie-